TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI HUQUQNI MUHOFAZA QILISH AKADEMIYASI

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2026-yil 2-son

VOLUME 6 / ISSUE 2 / 2026
ISSUE DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.CCJ.6.2.

ISSN 2181-2179
DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.CCJ

Crossref Content Registration

MUASSIS:
TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Kriminologiya va jinoiy odil sudlov” ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Ushbu jurnal O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas’ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
Y. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, E. Sharipov, X. Yuldasheva.
Musahhih:
R. Yunusova
Texnik muharrir:
U. Sapayev
Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.
Faks: (0371) 233-37-48.
Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz
E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Nashriyot litsenziyasi
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 19-iyunda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 22,5.
Adadi: 100. Buyurtma: № 70.

Bosmaxona litsenziyasi
29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY’ATI

BOSH MUHARRIR

Q. Abdurasulova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

Y. Kolenko – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig‘ining birinchi o‘rinbosari

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

D. Bazarova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi sho‘basi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

MAS’UL MUHARRIR

Sh. Xaydarov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi mudiri o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI A’ZOLARI

M. Rustambayev – O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

A. Otajonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

O. Mahkamov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi dotsent v.b., yuridik fanlar doktori

N. Salayev – O‘zbekiston Respublikasi Odil sudlov akademiyasi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

S. Niyozova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

V. Davlyatov – O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi huzuridagi Parlament tadqiqotlari instituti direktorining o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

A. Baratov – Toshkent davlat yuridik universiteti Kriminalistika va sud ekspertizasi sho‘basi mudiri, yuridik fanlar nomzodi

D. Musayev – Bojxona institutining Umumhuquqiy fanlar kafedrasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

I. Nikonov – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi boshqarma boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

N. Hojiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi dotsenti v.b.

P. Xojabekov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi o‘qituvchisi, yuridik fanlar nomzodi

D. Nurumov – Toshkent davlat yuridik universiteti Sud hokimiyati, advokatura va huquqni muhofaza qiluvchi organlar sho‘basi professori v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/tsul.ccj.

**УЧРЕДИТЕЛЬ:
ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Научно-практический журнал «Криминология и уголовное правосудие» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 18 марта 2021 года с удостоверением № 1160.

Журнал создан при сотрудничестве с Правоохранительной академией Республики Узбекистан.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Е. Ярмолик, М. Шарифова, Ш. Бекназарова, Э. Мустафаев, К. Абдувалиева, Э. Шарипов, Х. Юлдашева.
Корректор:
Р. Юнусова
Технический редактор:
У. Сапаев
Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент, улица Сайилгох, 35.

Тел.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.
Факс: (0371) 233-37-48.
Веб-сайт: www.ccj.tsul.uz
E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1386.

Издательская лицензия от 29.11.2023, № 174625.

Журнал передан в типографию 18.06.2026.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 22,5. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 70.

Лицензия типографии от № 174626, 29.11.2023.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

К. Абдурасулова – профессор сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Е. Коленко – первый заместитель начальника Правоохранительной академии Республики Узбекистан

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Д. Базарова – заведующая сектором уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Ш. Хайдаров – заместитель заведующего сектором уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

М. Рустамбаев – начальник Университета общественной безопасности Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

А. Отажонов – профессор сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

О. Махкамов – и. о. доцента сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Н. Салаев – проректор Академии правосудия Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Ниёзова – профессор сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

В. Давлятов – заместитель директора Института парламентских исследований при Законодательной палате Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

А. Баратов – заведующий сектором криминалистики и судебной экспертизы Ташкентского государственного юридического университета, кандидат юридических наук

Д. Мусаев – начальник кафедры общеправовых дисциплин Таможенного института, доктор философии по юридическим наукам, доцент

И. Никонов – начальник управления Администрации Президента Республики Узбекистан, доктор философии по юридическим наукам

Н. Хожиев – и. о. доцента сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

П. Хожабеков – преподаватель сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, кандидат юридических наук

Д. Нурумов – и. о. профессора сектора судебной власти, адвокатуры и правоохранительных органов Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

FOUNDER:
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

The scientific-practical journal "Criminology and Criminal Justice" was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on March 18, 2021, with certificate No. 1160.

This journal was founded in cooperation with the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, E. Mustafaev, K. Abduvaliyeva, E. Sharipov, Kh. Yuldasheva.
Proofreader:
R. Yunusova
Technical editor:
U. Sapaev
Designer:
D. Rajapov

Editorial office address:
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.

Phone: (0371) 233-66-36,
233-41-09.
Fax: (0371) 233-37-48.
Website: www.ccj.tsul.uz
E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Subscription index: 1386.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 18.06.2026.
Paper size: A4. Cond.p.f: 22,5.
Units: 100. Order: № 70.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Q. Abdurasulova – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

Y. Kolenko – First Deputy Head of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

D. Bazarova – Head of the Department of Criminal Procedural Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

Sh. Khaydarov – Deputy Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

M. Rustambayev – Head of the University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

A. Otajonov – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

O. Mahkamov – Acting Associate Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

N. Salaev – Deputy Rector of the Academy of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Niyozova – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

V. Davlyatov – Deputy Director of the Institute of Parliamentary Research under the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

A. Baratov – Head of the Department of Criminalistics and Forensic Examination of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

D. Musaev – Head of the Department of General Legal Sciences of the Customs Institute, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

I. Nikonov – Head of a Department of the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

N. Hojiyev – Acting Associate Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law

P. Khojabekov – Lecturer of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

D. Nurumov – Acting Professor of the Department of Judiciary, Advocacy and Law Enforcement Agencies of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/tsul.ccj.

MUNDARIJA

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Hakimov Komil Baxtiyarovich
GIYOHVANDLIK VOSITALARI YOKI ULARNING ANALOGLARI BILAN QONUNGA XILOF RAVISHDA MUOMALA QILGANLIK UCHUN JINOIY JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISHNING AYRIM MASALALARI 11

Abzalova Xurshida Mirziyotovna
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI JINOYAT HUQUQIDA EVTANAZIYA: IJTIMOIY-HUQUQIY, AXLOQIY VA JINOYAT-HUQUQIY JIHATLAR 21

Xudaykulov Feruzbek Xurramovich
JINOYAT HUQUQIDA SABABIY BOG'LANISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI 30

Fazilov Farxod Maratovich
PUL MABLAG'LARINI LEGALLASHTIRISH (YUVISH) JINOYATI SUBYEKTIV BELGILARINING JINOYAT-HUQUQIY TAHLILI 44

Karaketova Dilnoza Yuldashevna
YURIDIK SHAXSLAR JINOYAT SUBYEKTI SIFATIDA 57

Matviyenko Irina Aleksandrovna, AllahRakha Naim
O'ZBEKISTONDA KIBERTA'QIBNING HUQUQIY KO'RINMASLIGI: SUD QARORLARINI TAHLIL QILISH 69

Jumaniyozova Zarnigor Maxammadi qizi
O'ZBEKISTON REPUBLIKASI JINOYAT KODEKSIDA ODAM SAVDOSI UCHUN JAVOBGARLIK EVOLYUTSIYASI 81

Utayev Xusniddin Xurramovich
RAQAMLI FIRIBGARLIKDA QASD, MOTIV VA JINOYAT SUBYEKTINING JINOYAT-HUQUQIY TAVSIFI 92

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

Mamadaliyev Umid Yo'ldashevich
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI JINOYAT PROTSESSIDA EKSTRADITSIYA INSTITUTINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH VA AMALGA OSHIRISHNING ZAMONAVIY MUAMMOLARI 101

Karimov Abdumalik Abdumutal o'g'li
YOSHLAR ORASIDA EKSTREMIZM BILAN BOG'LIQ JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHNING KRIMINALISTIK USULLARINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI 110

Fatullayev Shodmonbek Madatovich
JINOYAT ISHIDA EKSPERTIZA TAYINLASH TARTIBI VA UNGA QOʻYILADIGAN PROTSESSUAL TALABLAR 119

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

Musayev Djamaliddin Kamalovich
XALQARO HAMKORLIK GIYOHVANDLIK VOSITALARINING NOQONUNIY AYLANISHIGA QARSHI KURASHISH ASOSI SIFATIDA 133

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

Abdurasulova Kumrinisa Raimkulovna, Davranov Xusniddin Baxranovich
ICHKI ISHLAR ORGANLARI XODIMLARINING KORRUPSIYAVIY JINOYATLAR SODIR ETISH SABABLARI VA ULARGA IMKON BERGAN SHART-SHAROITLAR 144

Niyozova Salomat Saparovna
OʻZ JONIGA QASD QILISHNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA UNGA IMKON BERGAN SHART-SHAROITLARIGA DOIR ILMIY YONDASHUVLAR 156

Tojiyev Joʻrabek Muxtorovich
JINOYAT PROTSESSIDA VOYAGA YETMAGANLAR ISHTIROKIDA PEDAGOG VA PSIXOLOGNING PROTSESSUAL MAQOMI HAMDA FUNKSIYALARI 170

Nasriyeva Dilnoza Narzulloyevna
AYOLLAR TOMONIDAN SODIR ETILADIGAN EKSTREMIZM BILAN BOGʻLIQ JINOYATLAR TUSHUNCHASI, UNING IJTIMOIY XAVFLILIGI 182

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/tsul.ccj.

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Хакимов Комил Бахтиярович
НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕЗАКОННЫЙ ОБОРОТ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ ИЛИ ИХ АНАЛОГОВ 11

Абзалова Хуршида Мирзиятовна
ЭВТАНАЗИЯ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ, НРАВСТВЕННЫЕ И УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ 21

Худайкулов Ферузбек Хуррамович
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИЧИННОЙ СВЯЗИ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ 30

Фазилов Фарход Маратович
УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ СУБЪЕКТИВНЫХ ПРИЗНАКОВ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛЕГАЛИЗАЦИИ (ОТМЫВАНИЯ) ДЕНЕЖНЫХ СРЕДСТВ 44

Каракетова Дилноза Юлдашевна
ЮРИДИЧЕСКИЕ ЛИЦА КАК СУБЪЕКТЫ ПРЕСТУПЛЕНИЯ 57

Матвиенко Ирина Александровна, АллахРакха Наим
ПРАВОВАЯ НЕВИДИМОСТЬ КИБЕРПРЕСЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ: АНАЛИЗ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ 69

Жуманиязова Зарнигор Махаммади кизи
ЭВОЛЮЦИЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ТОРГОВЛЮ ЛЮДЬМИ В УГОЛОВНОМ КОДЕКСЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН 81

Утаев Хусниддин Хуррамович
УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА УМЫСЛА, МОТИВА И СУБЪЕКТА ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРИ ЦИФРОВОМ МОШЕННИЧЕСТВЕ 92

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

Мамадалиев Умид Юлдашевич
СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ ИНСТИТУТА ЭКСТРАДИЦИИ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН 101

Каримов Абдумалик Абдумутал угли
ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ ЭКСТРЕМИСТСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ СРЕДИ МОЛОДЁЖИ 110

Фатуллаев Шодмонбек Мадатович
ПОРЯДОК НАЗНАЧЕНИЯ ЭКСПЕРТИЗЫ ПО УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ И ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ, ПРЕДЪЯВЛЯЕМЫЕ К НЕЙ 119

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

Мусаев Джамалиддин Камалович
МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАК ОСНОВА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ НЕЗАКОННОМУ ОБОРОТУ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ 133

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

Абдурасулова Кумриниса Раимкуловна, Давранов Хусниддин Бахранович
ПРИЧИНЫ СОВЕРШЕНИЯ КОРРУПЦИОННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ СОТРУДНИКАМИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ И СПОСОБСТВУЮЩИЕ ИМ УСЛОВИЯ 144

Ниёзова Саломат Сапаровна
НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ПРИЧИНАМ СУИЦИДА И УСЛОВИЯМ, СПОСОБСТВУЮЩИМ ЕГО СОВЕРШЕНИЮ 156

Тожиев Журабек Мухторович
ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ СТАТУС И ФУНКЦИИ ПЕДАГОГА И ПСИХОЛОГА В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ С УЧАСТИЕМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ 170

Насриева Дилноза Нарзуллоевна
ПОНЯТИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ЭКСТРЕМИСТСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ, СОВЕРШАЕМЫХ ЖЕНЩИНАМИ, И ИХ ОБЩЕСТВЕННАЯ ОПАСНОСТЬ 182

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/tsul.ccj.

CONTENTS

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

Hakimov Komil Bakhtiyarovich
SOME ISSUES OF IMPROVING CRIMINAL LIABILITY FOR THE ILLICIT TRAFFICKING OF NARCOTIC DRUGS OR THEIR ANALOGUES 11

Abzalova Khurshida Mirziyotovna
EUTHANASIA IN THE CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: SOCIO-LEGAL, MORAL AND CRIMINAL-LAW ASPECTS 21

Khudaykulov Feruzbek Khurramovich
THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF CAUSABILITY IN CRIMINAL LAW 30

Fazilov Farkhod Maratovich
CRIMINAL-LEGAL ANALYSIS OF SUBJECTIVE CHARACTERISTICS OF THE CRIME OF LAUNCHING (MONEY LAUNDERING) 44

Karaketova Dilnoza Yuldashevna
LEGAL ENTITIES AS SUBJECTS OF CRIME 57

Matvienko Irina Aleksandrovna, AllahRakha Naeem
THE LEGAL INVISIBILITY OF CYBERSTALKING IN UZBEKISTAN: AN ANALYSIS OF JUDICIAL DECISIONS 69

Jumaniyozova Zarnigor Makhammadi kizi
EVOLUTION OF LIABILITY FOR HUMAN TRAFFICKING IN THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 81

Utaev Husniddin Khurramovich
CRIMINAL LAW CHARACTERISTICS OF INTENT, MOTIVE, AND THE OFFENDER IN DIGITAL FRAUD 92

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

Mamadaliev Umid Yuldashevich
MODERN ISSUES OF LEGAL REGULATION AND IMPLEMENTATION OF THE EXTRADITION INSTITUTION IN THE CRIMINAL PROCESS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 101

Karimov Abdumalik Abdumutal ugli
EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES IN THE DEVELOPMENT OF CRIMINALISTIC METHODS OF COMBATING CRIMES RELATED TO EXTREMISM AMONG YOUNG PEOPLE 110

Fatullaev Shodmonbek Madatovich
PROCEDURE FOR APPOINTING FORENSIC EXAMINATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND PROCEDURAL REQUIREMENTS 119

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

Musaev Djamaliddin Kamalovich
INTERNATIONAL COOPERATION AS THE FOUNDATION FOR COMBATING ILLICIT DRUG TRAFFICKING 133

12.00.15 – CRIMINOLOGY

Abdurasulova Kumrinisa Raimkulovna, Davranov Khusniddin Bakhranovich
REASONS FOR THE COMMISSION OF CORRUPTION CRIMES BY EMPLOYEES OF INTERNAL AFFAIRS BODIES AND THE CONDITIONS THAT ENABLED THEM 144

Niyozova Salomat Saparovna
SCIENTIFIC APPROACHES TO THE CAUSES OF SUICIDE AND THE CONDITIONS CONTRIBUTING TO ITS COMMISSION 156

Tojiev Jurabek Mukhtorovich
PROCEDURAL STATUS AND FUNCTIONS OF A PEDAGOGUE AND A PSYCHOLOGIST IN CRIMINAL PROCEEDINGS INVOLVING MINORS 170

Nasrieva Dilnoza Narzullaevna
THE CONCEPT OF CRIMES RELATED TO EXTREMISM COMMITTED BY WOMEN, ITS SOCIAL DANGER 182

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/tsul.ccj.

Kelib tushgan / Получено / Received: 12.05.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 05.06.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 18.06.2026

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.ccj.6.2./UNSS3584
UDC: 343.244(045)(575.1)

JINOYAT HUQUQIDA SABABIY BOG‘LANISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI

Xudaykulov Feruzbek Xurramovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga
qarshi kurashish sho‘basi professori,
yuridik fanlar doktori,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4940-3762
e-mail: dr.profi114@gmail.com

Annotasiya. *Mazkur maqolada jinoyat huquqidagi sababiy bog‘lanish, sababiyat zanjiri, uning shart-sharoitlari, mezonlari va qoidalari instrumental hamda qiyosiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida mantiqiylik, induksiya, deduksiya, tizimlilik, mantiqiy-yuridik va qiyosiy-huquqiy metodlardan keng foydalanildi. Xususan, jinoyat huquqida sababiy bog‘lanishga oid o‘n bitta nazariyaning mazmun-mohiyati va umumiy tavsifi ochib berilib, ular yuzasidan olimlarning ilmiy qarashlari hamda tadqiqotlaridagi o‘xshash va farqli jihatlar atroflicha bayon etilgan. Shuningdek, anglo-sakson huquq oilasiga mansub huquqshunoslar, kontinental (roman-german) huquq tizimidagi rus olimlari hamda milliy tadqiqotchilarning ilmiy ishlari, monografiya va darsliklari qiyosiy tahlilga tortilgan. Maqolada jinoiy qilmish va ijtimoiy xavfli oqibat o‘rtasidagi sababiy bog‘lanishda mavjud muammolar aniqlanib, ularning nazariy va amaliy yechimlari taklif etilgan. Jinoyat huquqi doktrinasi tahlili asosida soha nazariyasi va amaliyotini takomillashtirish bo‘yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *sababiy bog‘lanish, sababiy bog‘lanishning oltin qoidasi, sababiyat zanjiri, shart-sharoitlar, jinoiy qilmish, ijtimoiy xavfli oqibat, mezonlar*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИЧИННОЙ СВЯЗИ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ

Худайкулов Ферузбек Хуррамович,
доктор юридических наук,
профессор сектора уголовного права,
криминологии и противодействия коррупции
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. *В настоящей статье проведён инструментальный и сравнительный анализ причинной связи в уголовном праве, причинной цепи, её условий, критериев и*

правил. В ходе исследования широко использовались методы логического анализа, индукции, дедукции, системного, формально-юридического и сравнительно-правового исследования. В частности, раскрыты сущность и общая характеристика одиннадцати теорий причинной связи в уголовном праве, а также подробно изложены научные взгляды учёных и сходства и различия в их исследованиях. Кроме того, сравнительному анализу подвергнуты научные труды, монографии и учебники правоведов англосаксонской правовой семьи, российских учёных континентальной (романо-германской) правовой системы, а также национальных исследователей. В статье выявлены существующие проблемы установления причинной связи между преступным деянием и общественно опасными последствиями и предложены их теоретические и практические решения. На основе анализа доктрины уголовного права разработаны конкретные рекомендации по совершенствованию теории и практики данной отрасли права.

Ключевые слова: *причинная связь, золотое правило причинной связи, причинная цепь, условия, преступное деяние, общественно опасные последствия, критерии*

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF CAUSABILITY IN CRIMINAL LAW

Khudaykulov Feruzbek Khurramovich,
Professor of the Department of Criminal Law,
Criminology and Anti-Corruption,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Science in Law

Abstract. *This article analyzes the causal link, causal chain, its conditions, criteria, and rules in criminal law from an instrumental and comparative perspective. In the course of the study, the following methods were widely used: logical, inductive, deductive, systematic, logical-legal, and comparative-legal. In particular, the essence and general characteristics of eleven theories of causality in criminal law are revealed, and the similarities and differences in the scientific views and research of scientists on them are described in detail. The scientific works, monographs, and textbooks of lawyers belonging to the Anglo-Saxon legal family, Russian scholars of the continental (Roman-German) legal system, and national researchers were also subjected to comparative analysis. The article identifies existing problems in the causal link between a criminal act and a socially dangerous consequence, and proposes their theoretical and practical solutions.Based on the analysis of the doctrine of criminal law, specific recommendations have been developed to improve the theory and practice of the field.*

Keywords: *causality, golden rule of causality, causal chain, conditions, criminal act, socially dangerous consequences, criteria*

Kirish

Jinoyatni toʻgʻri kvalifikatsiya qilish uchun albatta sababiy bogʻlanish aniqlanishi kerak boʻladi. Baʼzi hollarda shaxs sodir etgan jinoiy qilmish hamda uning oqibati oʻrtasida sababiy bogʻlanishni aniqlash bir qancha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Amaliyot natijalari

boʻlgan jinoiy ish materiallari va sud hukmlarini oʻrganish shundan dalolat qiladiki, koʻpincha jinoyatni kvalifikatsiya qilish vakolatiga ega subyektlar va sud oʻzlari toʻla anglamagan holda sababiy bogʻlanish tushunchasini qoʻllaydilar va u bilan bogʻliq holatlarni aniqlaydi. Jinoiy qilmish va uning oqibati oʻrtasidagi sababiy bogʻlanish oddiy bogʻliqlik sifatida koʻrinsa-da, uni aniqlash har doim ham oson kechmaydi.

Har qanday hodisaning nazariy jihati boʻlgani kabi sababiy bogʻlanish masalasi jinoyat huquqida unga oid turli xil nazariyalar orqali rivojlanib bormoqda.

Umuman olganda muayyan jinoiy qilmish va uning oqibati oʻrtasida sababiy bogʻlanish mavjud yoki mavjud emaslik masalasini hal etish uchun, albatta, jinoyat huquqi nazariyasida u bilan bogʻliq monografik ilmiy tadqiqotlar, ilmiy ishlar va qoidalarga murojaat qilmaslikning iloji yoʻq.

"Ta'kidlash joizki, jinoyat qonuni bilan sababiy bogʻlanish aniqlanmagan. JKda sababiy bogʻlanishni ifodalovchi oddiy atama "yetkazish" hisoblanadi (masalan, JK 104-moddasida). Lekin JK moddalarining ayrim dispozitsiyalarida "yuqtirish" (JK 113-moddasi 2-, 3- va 4-qismlari), "nobud qilish yoki zarar yetkazish" (JK 173-moddasi) kabi atamalar ham uchrab turadi" (Rustambayev, 2018, p. 167).

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, jinoyat huquqi doktrinasida, hattoki, monografik ilmiy tadqiqotlar va ilmiy ishlarda ham bu sababiy bogʻlanish masalasi va u bilan bogʻliq muammolarning aniq yechimi mavjud emas.

Ma'lumki, sababiy bogʻlanishga oid turli xil nazariyalarda uning amaliy jihatlaridan koʻra falsafiy jihatlari nazarda tutiladi. Ya'ni sababiy bogʻlanish nazariyalari amaliy jihatdan koʻra koʻproq falsafiy koʻrinishga egadir.

Jumladan, amaliyotda eng oddiy va yagona sababiy bogʻlanish nazariyasi qoʻllaniladi. U ham boʻlsa – bevosita va bilvosita sababiy bogʻlanish nazariyasi. Ushbu nazariya jinoiy qilmishni kvalifikatsiya qilish vakolatiga ega subyektlar uchun eng qulay va qoʻllanishi oson boʻlgan nazariya hisoblanadi. Mazkur nazariya jinoyat huquqi doktrinasidagi sababiy bogʻlanishning eng sodda tasnifi boʻlgan bevosita va bilvosita sababiy bogʻlanish turlariga asoslanadi.

Jinoyat huquqining umumiy va maxsus qismlari institutlarida sababiy bogʻlanish toʻgʻrisidagi soʻnggi ilmiy tadqiqotlarda sababiy bogʻlanish masalasi juda murakkab ekanligi va u bilan koʻplab muammolar mavjudligi ta'kidlangan.

I.Y. Kozachenko, V.N. Kurchenko, Y.M. Zlochenko, Sh. Xaydarov sababiy bogʻlanish masalasi shu qadar murakkab boʻlib, ba'zi mualliflar koʻp hollarda sababiy bogʻlanish nazariyalarini chalkashtirib yuborishini va sababiy bogʻlanishni aniqlash masalasi ham qizgʻin bahs-munozaralarga sabab boʻlib kelayotganligini ta'kidlashadi (Kozachenko et al., 2003, pp. 26-44).

Jinoyat huquqi nazariyasi va unda mavjud monografik ilmiy tadqiqotlarda sababiy bogʻlanishga oid oʻn bitta nazariya ilgari suriladi. Biroq ularning barchasi ham qoʻllab-quvvatlanmaydi, mazkur nazariyalarning ba'zilarini olimlar oʻz ilmiy yondashuvlari bilan rad etadilar (Kozachenko et al., 2003, pp. 26-44).

Asosiy qism

Maqolada tadqiq etishning mantiqiylik, tizimlilik, induksiya, deduksiya, qiyoslash, tasniflash, umumilmiy va maxsus usullaridan, ya'ni qiyosiy-huquqiy, tahliliy, mantiqiy-yuridik va boshqa metodlaridan keng foydalanilgan. Shu bilan birga, jinoyat huquqi nazariyasida sababiy bogʻlanishga oid oʻn bitta nazariya qoidalari qiyosiy-huquqiy tahlil qilingan va ulardagi muammolar ochib berilgan.

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/tsul.ccj.

Jinoyat huquqi nazariyasida olimlar sababiy bogʻlanishga oid oʻn bitta nazariya qoidalarining mazmunini quyidagicha ifodalashadi:

1. Sud amaliyotida jinoiy oqibatlar bir nechta, bir jihatdan teng boʻlgan, bevosita sabablardan iborat harakatning taʼsiri natijasida yuzaga kelgan koʻp holatlar mavjud (ekvivalentlik nazariyasi). 2. Muayyan jinoyatni yuzaga keltirgan asosiy (bosh) sabablarni aniqlash kerak. Asosiy (bosh) sabab boʻlmaganda – muayyan hodisa yuzaga kelishi mumkin emas edi (bosh sabablar nazariyasi). 3. Sabab va oqibat toifalari, kategoriyalari shart-sharoit kategoriyasi bilan chambarchas bogʻliqdir. Shu bilan birga, sharoitlar bu oqibatning yuzaga kelishida faol, hal qiluvchi rol oʻynamaydi. Binobarin, sharoit va sabablarni bir-biri bilan solishtirib boʻlmaydi, aks holda ular orasidagi chegaralarga putur yetadi (sabablar va sharoitlar nazariyasi). 4. Jinoyat huquqi nazariyasi va jinoyat qonunchiligida sabab boʻlmoq atamasi sababiy bogʻlanishning bevositalik xususiyatini aks ettirish uchun ishlatiladi (bevosita sababiylik nazariyasi). 5. Yuz bergan oqibatlar uchun javobgarlik masalasini hal qilishda zaruriy va tasodifiy sababiy bogʻlanish tushunchalari oʻrtasidagi farqdan kelib chiqish kerak. Tasodifiy bogʻlanishlar sabab va oqibat bogʻlanishlaridan biri boʻla olmaydi. Sharoitlar, sabablardan farqli oʻlaroq – oʻz-oʻzidan bevosita boshqa hodisa (oqibat)ni keltirib chiqara olmaydigan, balki ularga taʼsir koʻrsatib, ularning maʼlum darajada rivojlanishini taʼminlaydigan, ammo boshqa sabab va holatlar tufayli yuzaga keladigan hodisalardir (zaruriy va tasodifiy sababiy bogʻlanish nazariyasi); 6. Muayyan qiyinchiliklar, aniq sababiy bogʻlanishlarning borishida kiruvchi (tashqaridan) kuchlarning sababiy bogʻlanish zanjiriga kelib qoʻshilishi natijasida yuz beradi, yaʼni sababiy bogʻlanishlar uchinchi shaxslarning xulq-atvori, tabiat kuchlarining aralashuvi yoki jabrlanuvchining aybi bilan kesishganda murakkablik yuzaga keladi (kiruvchi kuchlar nazariyasi). 7. Sud amaliyotida turli darajadagi ehtimollik bilan bemorni davolashda ijobiy natijaga erishish mumkinligi haqidagi hukmlar bilan shugʻullanishga ham toʻgʻri kelishi mumkin (ehtimoliy sababiy bogʻlanish nazariyasi). 8. Javobgarlik yuzaga kelishi uchun ayblanuvchining qilmishi zarar yetkazish yuzasidan real imkoniyatlarni yaratishi zarur. Sababning oʻzidayoq oqibatning paydo boʻlish imkoniyati kelib chiqishi lozim (imkoniyat va voqelik nazariyasi). 9. Sabab hali mavjud boʻlmagan, ammo nisbiy zarurat bilan paydo boʻlishi kerak boʻlgan oqibatni ishlab chiqaradi, keltirib chiqaradi, rivojlantiradi (ichki sababiyat nazariyasi). 10. Sababiy bogʻlanishning rivojlanishi shaxsning yuzaga kelgan jinoiy oqibat(natija)ga subyektiv munosabatini hisobga olgan holda baholanishi kerak. Jinoyat huquqida sababiy bogʻlanish toʻgʻrisidagi masala harakat (harakatsizlik) ong va iroda nazorati ostida sodir etilgandagina yuzaga keladi (aybga daxldorlik nazariyasi). 11. Sababiy bogʻlanish shaxsning kichik va ahamiyatsiz faoliyatida ham yuzaga keladi. Toʻpponcha tepkisini tortadigan yengil mushak harakati bilan, bundan kelib chiqqan oʻlimni solishtirganda shaxsning faoliyati qanchalik kichik va ahamiyatsiz koʻrinadi, ammo shunga qaramay, shaxsning harakati oʻlimga sabab boʻlmoqda Bunday holda, faqatgina harakatlarning umumiy oʻzaro taʼsiri muayyan oqibatlarni yuzaga keltirgan zaruriy sharoit sifatida qabul qilinishi mumkin (zaruriy shartlar nazariyasi) (Kozachenko et al., 2003, pp. 26-44).

Xorijiy jinoyat huquqida sababiy bogʻlanish toʻgʻrisidagi nazariyalar ichida ikkita: *ekvivalentlik va adekvatlik nazariyasi* keng qoʻllaniladi. Birinchisi oʻzida zaruriy shartlarni (Conditio sine qua non – zaruriy shartsiz vaziyat yoʻq...), ikkinchisi esa adekvat (aynan bir xil, teng, mos) shartlarni ifodalaydi (Djekebaev, 2001, p. 108).

Hozirgi zamon milliy jinoyat qonunchiligi va sud amaliyotida sodir etilgan ijtimoiy xavfli qilmish bilan ijtimoiy xavfli oqibat oʻrtasidagi sababiy bogʻlanishning obyektivligidan kelib chiqiladi. Boshqacha aytganda, qilmish bilan oqibat oʻrtasida har doim obyektiv ketma-ketlik

mavjud boʻladi. Bunday yondashish moddiy tarkibli jinoyatlarning zaruriy belgisi boʻlmish sababiy bogʻlanishning mohiyatini ochib berishga yordam beradi (Rustambayev, 2018, p. 167).

X. Abzalovaning fikricha, qilmish va uning oqibati sababiy bogʻlanish vositasida oʻzaro bogʻlanadi. Sababiy bogʻlanish toʻgʻri va bevosita boʻlishi mumkin. Bu bunda qilmish va uning natijasida yuz bergan oqibat oʻrtasida oqibatga taʼsir etuvchi oraliq hodisalar mavjud emasligini anglatadi. Masalan, hayot uchun xavfli tan jarohatidan keyin roʻy bergan oʻlim notoʻgʻri yoki koʻrsatilmagan tibbiy yordam natijasi boʻlishi mumkin (Abzalova, 2020, p. 69).

D.M. Molchanovning taʼkidlashicha, jinoyat obyektiv tomoni bilan bogʻliq eng muammoli masalalar qatoriga jinoyat huquqidagi sababiy bogʻlanish haqidagi masalalarni kiritish oʻrinli boʻladi (Molchanov, 2016, p. 28).

Sababiy bogʻlanish jinoyat qonunchiligi bilan muhofaza qilinadigan obyektlarga zarar yetkazadigan jinoiy qilmish va uning oqibati oʻrtasidagi bogʻliqlik, aloqa boʻlgandagina oʻzining jinoyat-huquqiy ahamiyatiga ega boʻladi. Jinoiy-huquqiy sababiyat kategoriyasining metodologik ahamiyati jinoyat tarkibi obyektiv tomonidan ajratmagan holda oʻrganishdan iborat (Soktoev, 2014, p. 144).

Jinoyatni toʻgʻri kvalifikatsiya qilish uchun albatta sababiy bogʻlanish aniqlanishi lozim. Baʼzi hollarda shaxs sodir etgan qilmishi va uning oqibati oʻrtasida sababiy bogʻlanishni aniqlash bir qancha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Har qanday hodisaning nazariy jihati boʻlgani kabi sababiy bogʻlanish masalasi oldin jinoyat huquqi doktrinasida shakllangan va unga oid turli xil nazariyalar orqali rivojlanib bormoqda. Sud-tergov amaliyotida sababiy bogʻlanishni aniqlash masalasi murakkabdir. Chunki sababiy bogʻlanish tushunchasi kontinental (roman-german) huquq oilasi mamlakatlari jinoyat qonunchilik texnikasida qoʻllanilmaydi. Tergovchi yoki sud qilmishni kvalifikatsiya qilishda albatta jinoyat huquqi nazariyasiga murojaat qilishga majbur boʻladi. Darhaqiqat, jinoyat huquqida, hattoki, monografik ilmiy tadqiqotlar va ishlarda ham sababiy bogʻlanish masalasi batafsil hal etilmagan. Shuningdek, u bilan bogʻliq muammolarning aniq yechimi mavjud emas. Sababiy bogʻlanish bilan bogʻliq amaliyotda yuzaga keladigan muammolarni hal etish uchun ularni amaliyotda qoʻllash va foydalanish mumkin boʻlgan turli xil nazariyalarga murojaat qilinadi. Jinoyat ishi materiallari, sud amaliyot materiallari va sud hukmlarini tahlili amaliyotda sababiy bogʻlanish aniqlash va u bilan bogʻliq masalalar baʼzi qiyinchiliklarni keltirib chiqarayotganligini koʻrsatadi. Jumladan, amaliyotda eng oddiy va yagona sababiy bogʻlanish nazariyasi qoʻllaniladi. U ham boʻlsa – bevosita va bilvosita sababiy bogʻlanish nazariyasi. Ushbu nazariya jinoiy qilmishni kvalifikatsiya qilish vakolatiga ega subyektlar uchun eng qulay va qoʻllanishi oson boʻlgan nazariya hisoblanadi. Jinoyat huquqida sababiy bogʻlanish bevosita va bilvosita turlarga boʻlinadi. Ushbu nazariya sababiy bogʻlanishning mazkur ikki turiga asoslanadi (Xudaykulov, 2025, p. 84).

Xususan, ingliz jinoyat huquqida sababiy bogʻlanish ikkiga boʻlinadi: 1) faktik sababiy bogʻlanish (factual causation, causation in fact); 2) yuridik sababiy bogʻlanish (legal causation, causation in law), yaʼni baʼzida u bevosita (proximate) yoki aybli (imputable) sababiy bogʻlanish deyiladi (Witjens, 2014, pp. 164-183).

Javobgarlikni belgilashda sababiy bogʻlanishning tamoyillari muhim oʻrin tutsa-da, yakuniy kelib chiqqan oqibatga bir qator omillar taʼsir koʻrsatadi. Aksariyat hollarda, A shaxs B.ni oʻldirsa yoki yarador qilsa, faktik sababiy bogʻlanish (factual causation) oson aniqlanadi. Huquqiy sababiy bogʻlanish esa ancha murakkabroq boʻlib, jarayonga bir nechta omil aralashgan vaziyatlarda bevosita sababni aniqlashda qiyinchiliklar yuzaga keladi (Reed et al., 2025, p. 2).

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/tsul.ccj.

Ayblanuvchi boshqalarning harakatlari uchun jinoyat qonuni boʻyicha qay darajada javobgar boʻlishi yoki javobgarlikka tortilmasiligi jinoyat huquqida sababiy bogʻlanishdagi asosiy masala boʻlib, ingliz huquqida aralashuvga qarshi yangi akt (novus actus interveniens) doktrinasi bilan tartibga solinadi (Herring, 2025, p. 13).

B.V. Zdravomislov va Z.B. Soktoyevlarning fikricha, bevosita va bilvosita sababiy bogʻlanishdan foydalangan holda sababiy bogʻlanishni aniqlash oddiy, buning uchun jinoiy qilmish ijtimoiy xavfli oqibatning bevosita yoki bilvosita sababi boʻlishi talab etilishini va bevosita sababiy bogʻlanish jinoiy qilmish va uning oqibati oʻrtasidagi aloqani anglatishini aytishadi (Soktoev, 2017, p. 80, 150).

M. Usmonaliyev va P. Bakunovlar: "Jinoyat huquqida sababiy bogʻlanish sababiylik kategoriyasi nazariyasiga asoslanadi. Sababiylik toʻgʻrisidagi nazariy qoida ijtimoiy xavfli qilmish tufayli keltirilgan zarar uchun javobgarlik masalasini hal qilishda qoʻllanadi. Shunga koʻra, subyektning ijtimoiy xavfli harakati yoki harakatsizligi va yuz bergan zararli oqibat oʻrtasidagi sababiy bogʻlanishni aniqlash jinoiy javobgarlikni belgilashda hal qiluvchi omillardan biridir", – deb ta'kidlashadi (Usmonaliyev et al., 2010, pp. 186-187).

M.X. Rustambayevning ta'kidlashicha, hozirgi zamon milliy jinoyat qonunchiligi va sud amaliyoti sodir etilgan ijtimoiy xavfli qilmish bilan ijtimoiy xavfli oqibat oʻrtasidagi sababiy bogʻlanishning obyektivligidan kelib chiqadi. Boshqacha aytganda, qilmish bilan oqibat oʻrtasida har doim obyektiv ketma-ketlik mavjud boʻladi. Bunday yondashish moddiy tarkibli jinoyatlarning zaruriy belgisi boʻlmish sababiy bogʻlanishning mohiyatini ochib berishga yordam beradi (Rustambayev, 2018, pp. 167-168).

R. Kabulov va T. Kuchkarovlarning fikricha, jinoyat huquqida sababiy bogʻlanish asosida harakat va oqibat oʻrtasidagi analogik tobelikni tushunish kerak. Sababiy bogʻlanishning mohiyati uning oqibatni yuzaga keltirish va ishlab chiqarilishida namoyon boʻladi (Kabulov et al, 2012, p. 61).

X. Abzalova: "Moddiy tarkibli boʻlgan qasddan odam oʻldirish jinoyatida aybdor shaxsning qilmishi muqarrar ravishda inson oʻlimiga olib keladigan bevosita asosiy sabab boʻlgandagida mazkur hollarda sababiy bogʻlanish mavjudligi tan olinadi", – deb ta'kidlaydi (Abzalova, 2020, p. 57).

A.A. Otajonovning fikricha, jinoiy oqibat va sodir etilgan jinoiy qilmish (formal tarkibli jinoyatlarda) har bir ishtirokchining qilmishi bilan bevosita sababiy bogʻlanish kabi elementlardan tashkil topadi (Otajonov, 2023, p. 36).

Yuqoridagi olimlar tomonidan ilgari surilgan sababiy bogʻlanishning bevosita turi haqidagi ilmiy qarashlarni qoʻllab-quvvatlaymiz. Biroq mazkur nazariyaning kamchiliklaridan biri sifatida shuni aytish mumkin, ushbu bilvosita sababiy bogʻlanish nazariya yordamida ikkinchi darajali ishtirokchilar, ya'ni ishtirokchilikning ba'zi turlari javobgarligini asoslash mumkin emas. Ishtirokchilikda sodir etilgan jinoyatlarda ba'zi ishtirokchilarning qilmishlari ijtimoiy xavfli oqibatning roʻy berishida bevosita sabablar boʻlmaydi. Bu nazariya qoidalarining qoʻllanishi koʻp hollarda muayyan darajada qiyinchiliklar tugʻdiradi. Uning qoʻllanishi birinchidan, boshqa ishtirokchilarning qilmishi uchun ularni javobgarlikka tortishda; ikkinchidan, ba'zan bajaruvchining qilmishi uchun uni javobgarlikka tortishda asoslash bilan bogʻliq muammolarni vujudga keltiradi.

Sababiy bogʻlanishni aniqlashdan oldin muayyan jinoiy oqibatni keltirib chiqargan sabab va shart-sharoitlar zanjirini, hodisaning dastlabki va oxirgi nuqtalarini aniqlash talab etiladi. Sabab va shart-sharoitlarning dastlabki va oxirgi nuqtalarida oraliq bogʻliqlik oʻrnatiladi. Shu bilan birga, qanday sharoitlarda shaxs qilmishi kelib chiqqan jinoiy oqibatning

sababi sifatida tan olinishini aniqlash lozim. Shunda jinoiy javobgarlikning obyektiv asosi belgilanadi.

Anglo-sakson jinoyat huquqida faktik sababiy bogʻlanishni (factual causation, causation in fact) aniqlashda alohida ajratib olish usuli keng qoʻllaniladi. Anglo-sakson jinoyat huquqida bu alohida ajratib olish usuli "but-for test" (ammo-tekshirish uchun) deb nomladi (Firkins, 2014, pp. 18-38).

Sababiy bogʻlanish muammosini oʻrganishda sabab va oqibatni alohida ajratib olish (izolyatsiya) tamoyili muhim ahamiyat kasb etadi.

Jinoyat huquqi nazariyasidan maʼlumki, har qanday jinoyat muayyan shaxs tomonidan maʼlum joy va vaqt sharoitida sodir boʻladi. Jinoiy harakat sodir etilish paytida yoki undan keyin vujudga kelgan holatlar sabablar rivojlanishiga taʼsir etadi. Shuning uchun ham shaxsning jinoiy qilmishi hech qachon kelib chiqqan jinoiy oqibatning yagona sababi boʻla olmaydi.

M.X. Rustambayevning taʼkidlashicha, qilmish oqibat kelib chiqishining zaruriy sharti boʻlgan taqdirdagina sababiy bogʻlanish mavjud boʻladi, yaʼni bu qilmishsiz oqibat vujudga kelishi mumkin emas (Rustambayev, 2018, p. 168).

Jinoyat huquqi doktrinasida sababiy bogʻlanishni aniqlashning yana bir sharti – jinoiy qilmish va oqibatning vaqt boʻyicha qatʼiy ketma-ketligidir.

B.V. Zdravomislov: "Shaxsni muayyan jinoyat sababli jinoiy javobgarlikka tortish uchun ushbu jinoyatning obyektiv tomonini tashkil etuvchi qilmish oʻz vaqtida ijtimoiy xavfli oqibatlardan oldin sodir boʻlganligini aniqlash kerak", – deb qilmish va oqibatning vaqt boʻyicha ketma-ketligi shart ekanligini bayon qiladi (Zdravomyslov, 2005, p. 147).

M. Usmonaliyev va P. Bakunovlarning taʼkidlashicha, sababiy bogʻlanish vaqt boʻyicha oʻtadigan jarayondir. Muayyan oqibatning kelib chiqishiga shaxs qilmishi sabab boʻlgan ekan, vaqt boʻyicha ular bir-biriga muvofiq boʻlishi kerak. Shunga koʻra, jinoyat huquqida sababiy bogʻlanish masalasini hal qilishda aybdorga nisbatan qoʻyilayotgan aybda qilmish va oqibat vaqt boʻyicha bir-biriga muvofiq kelmoqdami degan masala aniqlanishi kerak. Agarda sodir etilgan qilmish va kelib chiqqan oqibat vaqt boʻyicha bir-biriga muvofiq kelmasa, demak sababiy bogʻlanish boʻlmaydi (Usmonaliyev & Bakunov, 2010, p. 187).

Darhaqiqat, sababiy bogʻlanishni aniqlashning vaqt mezoni jinoyat huquqi nazariyasida ham amaliyotda ham qoʻllaniladi.

Jinoyat huquqida sababiy bogʻlanish muammosi bilan bogʻliq quyidagi jihatlarni ajratish mumkin:

1) sodir qilingan qilmish, roʻy bergan oqibat ijtimoiy xavfli va huquqqa xilof boʻlganligi; 2) sodir qilgan ijtimoiy xavfli qilmishi zaruriy shart, yaʼni sodir qilingan ijtimoiy xavfli qilmish tufayli aynan oʻsha jinoiy oqibat roʻy berganligi; 3) ikki yoki undan ortiq jinoiy oqibat roʻy berganda har bir ijtimoiy xavfli oqibatning sababi aynan shu sodir etilgan ijtimoiy xavfli qilmish boʻlganligi; 4) qilmish va oqibat orasidagi sababiy bogʻlanish ijtimoiy xavfli qilmish roʻy bergan oqibatning zaruriy sharti boʻlishi lozim. Zaruriy shartning mavjud boʻlishi qilmish va oqibat orasida sababiy bogʻlanish oʻrnatilganligini anglatadi; 5) ikki hodisa yigʻindisi oʻrtasida doimo aloqa mavjud boʻladi. Sababiy bogʻlanish ikkita hodisa yigʻindisi orasidagi aloqadir. Ikki hodisa yigʻindisida birinchisida ijtimoiy xavfli qilmish sodir boʻladi, ikkinchisida esa jinoiy oqibat roʻy beradi. Mazkur sababiy bogʻlanish qoidasi shundan iboratki, jinoiy oqibatning zaruriy shart-sharoitlaridan biri boʻlgan shaxs jinoiy qilmishi boʻlmasa, oʻz-oʻzidan sababiy bogʻlanish boʻlmaydi. Bu ilmiy yondashuv barcha jinoyat huquqida olimlari tomonidan tan olingan. Zaruriy yoki obyektiv qonuniyatlarga asoslangan jinoiy oqibatlarga

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/tsul.ccj.

koʻra javobgarlikka tortish masalasi olimlar tomonidan qabul qilinadi. Baʼzi olimlar jinoyat-huquqiy sababiy bogʻlanish chegarasini aniqlashga urinishadi va yuqoridagi sababiy bogʻlanish qoidasini tan olishadi.

G.A. Esakov, A.N. Traynin va V.N. Kudryasevlarning taʼkidlashicha, agar shaxsning qilmishi zararli oqibat yuzaga kelishi uchun zaruriy shart-sharoit boʻlib xizmat qilgan boʻlsa, bu jinoyat huquqida sababiy bogʻlanishlarni tan olish uchun yetarli. Ammo shaxsning harakati keyingi oqibatlar uchun zaruriy shart-sharoit boʻla olishini yoki aksincha boʻla olmasligini qanday aniqlash mumkin? (Esakov, 2016; Traynin, 1957; Kudryavtsev, 1960).

T. Xasanov: “Aybdorning ijtimoiy xavfli harakatlari bilan yuzaga kelgan jinoiy natija orasida sababiy bogʻlanish zaruriy hisoblanadi, zero oʻgʻrilikning obyektiv tomonini tavsiflaydi”, – deydi (Xasanov, 2019, p. 58).

Darhaqiqat jinoyat huquqi nazariyasida shaxs jinoiy qilmishi jinoyat obyekti va obyektiv tashqi holatda yuz bergan oʻzgarishning zaruriy shart-sharoiti sifatda umum eʼtirof etilgan holda tan olinishi lozim. Maʼlum jinoiy qilmish sodir etilmasa, jinoyat qonunchiligi bilan muhofaza qilinadigan obyektda va tashqi dunyoda oʻzgarishlar yuz bermaydi.

Jinoyat qonunchiligi bilan muhofaza qilinadigan obyektda va tashqi dunyoda oʻzgarishlarni aniqlash uchun *mantiqiy usuldan* foydalanish lozim boʻladi. Bu usuldan foydalangan holda ijtimoiy xavfli qilmish mavjud boʻlmaganda ham ushbu oʻzgarishlar boʻlgan yoki boʻlmaganligi aniqlanadi. Masalan, jinoiy qilmishni umumiy sabablar (sababiy bogʻlanish) zanjiridan mantiqan chiqarib tashlash kerak. Jinoiy qilmish kelib chiqqan oqibatning zaruriy shart-sharoiti nuqtayi nazaridan uni sabablar (sababiy bogʻlanish) zanjiridan chiqarib tashlanishi bilan boshqacha oqibatlar kelib chiqishi zaruriy shart-sharoit – jinoiy qilmishning sodir bermaganligidan dalolat qiladi.

Ushbu qoidani quyidagi mantiqiy matematik algoritmli (ketma-ketlik) formulasida ifodalash mumkin: 1) A – jinoiy qilmish kelib chiqqan oqibat shart-sharoiti, B – sabablar (sababiy bogʻlanish) zanjiri yoki yuz bergan faktlar umumiy yigʻindisi, C – ijtimoiy xavfli oqibat, D – jinoiy oqibat yuz berganligi yoki boshqacha oqibat kelib chiqqanligi, E – jinoyat, F – jinoyat emas. A +B =C = E; A –B =D = F; 2) A – jinoiy qilmish-kelib chiqqan oqibat shart-sharoiti, B – sabablar (sababiy bogʻlanish) zanjiri, S – yuz bergan faktlar umumiy yigʻindisi, D – jinoiy oqibat yuz berganligi. A + B+ S= D; B va S yigʻindisi D natijani bermasa, ushbu A jinoiy qilmish – D jinoiy oqibatning sharti (shart-sharoiti) boʻladi.

Yuqoridagi algoritm (ketma-ketlik) matematik formulalardan koʻrinib turibdiki, shaxs tomonidan sodir etilgan jinoiy qilmish yakka oʻzi emas, balki sabablar (sababiy bogʻlanish) zanjiri, tegishli faktor (omil) lar bilan birga sodir boʻlgandagina kelib chiqqan jinoiy oqibatning zaruriy sharti (shart-sharoit) boʻladi. Agar tegishli yuz bergan faktor (omil) lar va sabablar zanjiri bilan oqibat tabiiy ketma-ketlik tartibida roʻy bergan boʻlsa va bunda ijtimoiy xavfli qilmish ishtirok etmagan boʻlsa, sodir etilgan ijtimoiy xavfli qilmish roʻy bergan jinoiy oqibatning zaruriy sharti boʻlmaydi. Oʻz-oʻzidan ijtimoiy xavfli qilmish va jinoiy oqibat oʻrtasida sababiy bogʻliqlik boʻlmaydi (Xudaykulov, 2025, pp. 91-92).

Yuqorida keltirilgan algoritm (ketma-ketlik) matematik formulani quyidagi amaliy misolda koʻrish maqsadga muvofiq boʻladi.

A. doʻsti B.ning tugʻilgan kuniga taklif etiladi. U tugʻilgan kunga borib, hamkasblari bilan birga juda koʻp miqdorda spirtli ichimlik ichishadi. Taxminan soat tungi 02:30 larda A. uyiga qaytadi. A. uyiga kirganda xotini S. A.dan uyga nimaga kech va uning ustiga oʻta mast holda kelganligini soʻraganida er-xotin oʻrtasida oʻzaro janjal boshlanadi. A. xotini S.ni ogʻir haqoratli soʻzlar bilan haqoratlab, ura boshlaydi. Bunga chiday olmagan uning xotini S. oshxona

burchagida yotgan bolgʻani olib eri A.ning boshiga uradi. A. turgan joyidan yerga yiqilganini koʻrgan xotini S. uni tashlab uyidan chiqib ketadi. S. tushki payt uyiga qaytib kelgach u eri A.ni oʻlik holda topadi. S.ning qilmishi jinoyat qonuniga koʻra kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirish bilan kvalifikatsiya qilinib, u mazkur jinoyatni sodir qilishda aybdor deb topiladi. Ammo ushbu jinoyat ishi yuzasidan tayinlangan sud tibbiyot ekspertizasi A.ning oʻlimiga uning xotini S.ning qilmishi emas, balki A.ning koʻp miqdorda spirtli ichimlik ichishi natijasida miyaga qon quyilishi va uning natijasida yurak toʻxtaganligini asosiy sabablar sifatida koʻrsatadi. S.ning qilmishi va A.ning oʻlimi orasida sababiy bogʻlanish yoʻq, deb topiladi va jinoyat ishi tugatiladi (Surkhandarya Regional Court, 2025).

Demak, ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsiz) roʻy bergan ijtimoiy xavfli oqibatning zaruriy sababi va shart-sharoiti boʻlishi kerak. Shundagina sodir etilgan jinoiy qilmish va roʻy bergan oqibat orasida sababiy bogʻlanish mavjud boʻladi deb topiladi.

Jinoyat huquqida sababiy bogʻlanish masalasini hal etish va uni aniqlashda muhim qoidalarga rioya qilish talab etiladi. Ular quyidagilardan iborat: 1) birinchi qoida – ijtimoiy xavfli qilishmish jinoiy oqibatdan oldin sodir etilgan boʻlishi lozim. Jinoiy qilmish – vaqt – ijtimoiy xavfli oqibat qoidasi (Summers, 2018, pp. 793-821).

Misol tariqasida quyidagi sud ishini keltirishimiz mumkin.

Sud hukmiga koʻra B. va S.lar jinoyat qonunida qasddan odam oʻldirish jinoyati bilan aybli deb topilgan va ularning ijtimoiy xavfli qilmishlari shunday kvalifikatsiya qilingan. Bir guruh hamkasblar xizmat safari bilan safarga otlanishadi. A., B. va S. hamkasblar poyezd vagonining bitta kupesidan joy olishadi. Ular poyezdda spirtli ichimliklar ichishadi. Shu payt S. havo almashtirib kelish maqsadida vagon kupesidan chiqadi. A. qattiq mast boʻlib qolib, B.ni haqorat qiladi. Natijada A. va B.lar oʻrtasida janjal chiqadi. Oʻzaro urish janjal natijasida B. A.ning boshiga aroq shishasi bilan uradi va boʻgʻib oʻldirib qoʻyadi. B. A.ni vagon yotoq joyiga yotqizib, ustida choyshab bilan yopib qoʻyadi. Shundan keyin B. vagon kupesini tark etadi. Oradan biroz vaqt oʻtgach, S. kirib keladi u A.ni uxlab yotibdi deb unga nisbatan dushmanlik his-tuygʻularini his qilib, oldida turgan bolta bilan bir necha marotaba A.ning boshiga uradi. Ekspertiza xulosasiga koʻra, A.ning oʻlimiga nafas qisilishi, ya’ni B.ning boʻgʻishi natijasidagi mexanik asfiksiya sabab boʻlgan. B.ning jinoiy qilmishi va A.ning oʻlimi orasidagi sababiy bogʻlanish toʻgʻri aniqlangan. B.ning jinoyati toʻgʻri kvalifikatsiya qilingan. S.ning jinoiy qilmishi esa qasddan odam oʻldirishga suiqasd deb topilgan. Uning jinoiy qilmishi ham toʻgʻri kvalifikatsiya qilingan (Surkhandarya Regional Court, 2024).

2) “ikkinchi qoida – hodisalar sun’iy izolyatsiyasi (factual causation, causation in fact – but-for test) boʻlib, unda hodisalarni sun’iy ravishda ajratib olish tamoyilini qoʻllash lozim. Mazkur tamoyil oʻziga xos “uchlik”dan iborat boʻlib, birinchidan, shaxs xulq-atvorini ajratib olish lozim, chunki uning xulq-atvori jinoiy qilmishdan iborat boʻlsa, jinoiy qilmish kelib chiqqan oqibatning zaruriy sababi hisoblanadi. Ikkinchidan, sabablar (sababiy bogʻlanish) zanjiridan zaruriy shart-sharoitlarni ajratib olish kerak, chunki zaruriy shart-sharoit zaruriy sababga koʻmaklashuvchi kategoriya hisoblanadi. Uchinchidan, kelib chiqqan oqibatni ajratib olish lozim.

V.B. Malinin va A. Bikovlar: “Sababiy bogʻlanishni tahlil qilishda nafaqat ishonchli tarzdagi, balki ehtimoliy sababiy bogʻlanishlar ham hisobga olinishini”, – ta’kidlashadi (Malinin, 2015; Bykov, 1969, pp. 137-143).

Bunday ilmiy yondashuvga qoʻshilmaymiz. Sababiy bogʻlanish masalasini toʻgʻri hal etishda uni zaruriy shart sifatida ishonchli tarzda mavjudligini batafsil aniqlash talab etiladi. Bu aniqlashda sababiy bogʻlanish obyektiv tarzda mavjud boʻlganligi ham inobatga olinishi lozim.

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/tsul.ccj.

3) uchinchi qoida – jinoiy oqibatdan qilmishga qarab borish metodi (uslubi) boʻlib, unda boshlangʻich nuqta jinoiy oqibat deb belgilanadi. Buning asosiy sababi sud-tergov amaliyotida birinchi oʻrinda roʻy bergan ijtimoiy xavfli oqibat aniqlanadi va u jinoyat obyektiga yetkazilgan zararni aniqlab beradi. Moddiy tarkibli jinoyatlarda birinchi aniqlanadigan belgi bu ijtimoiy xavfli oqibatdir. Masalan, hayot uchun muhim boʻlgan a'zo – yurakka pichoq urilgan murdaning topilishi. Ikkinchidan, sababiy bogʻlanish muayyan sabablar zanjiridan iborat boʻlib, uni bilish va aniqlash uchun bir zanjir boʻlagidan ikkinchisiga oʻtish lozim boʻladi.

V.N. Kudryavsevning fikricha, sababiy bogʻlanish, – bu yonma-yon joylashgan, ketma-ket sodir boʻlgan hodisalar orasidagi bogʻlanishdan iborat emas. Koʻp hollarda sabab va oqibat bir-biridan boshqa hodisalar zanjiri bilan ajralib turishi ham mumkin (Kudryavtsev, 1960, p. 188).

A.Y. Rijankov va M. Lisoyelar: "Roʻy bergan oqibatlar uchun jinoiy javobgarlik faqat harakatlar oqibatlardan sababiy bogʻlanishning bittadan koʻp boʻlmagan boʻgʻinlari bilan ajratilgan hollardagina yuzaga kelishini", – aytishadi (Rijankov, 2021; Lisoe, 1970, pp. 109-114). Yuqoridagi fikrni qoʻllab quvvatlab boʻlmaydi, chunki sababiy bogʻlanish nafaqat bir nechta hodisalar boʻgʻinlari, balki butun sabablar (sababiy bogʻlanish) zanjiridan iborat hisoblanadi.

N.F. Kuznetsova: "Kriminogen zanjir boʻylab oqibatdan uning sabablariga oʻtayotganda, sababiy bogʻlanishlar qaytarib boʻlmaydigan holat ekanligini unutmaslik kerak", – deb toʻgʻri ta'kidlagan (Kuznetsova, 1984, p. 12).

Sababiy bogʻlanishni aniqlash va u bilan bogʻliq muammoni hal etish uchun jinoiy oqibatdan qilmishga qarab borishda sababiy bogʻlanish zanjirining bir halqasidan ikkichisiga oʻtishda qat'iy ketma-ketlik qoidasiga rioya qilish lozim boʻladi. Jinoyatni kvalifikatsiya qilishda shunday vakolatga ega subyekt birinchi navbatda, zararning eng yaqin bevosita sababini aniqlashi lozim. Soʻngra mantiqiy ketma-ketlikda keyingi qatorlarda joylashgan holatlarning sababini oʻrganishi va aniqlashi kerak. Jinoiy oqibat-sabablar (sababiy bogʻlanish) zanjiri jinoiy qilmish uslub (metod)i asosida qat'iy ketma-ketlikka rioya qilinishi lozim (Xudaykulov, 2025, pp. 96-97).

Quyidagi misolda yuqoridagi fikrni asoslaymiz.

Vatanparvar avtomaktabida instruktor boʻlib ishlagan A. oʻquvchilar B., V. va G.lar bilan yuk avtotransportida amaliy haydash mashgʻulotlarini bajarish uchun avtomaktabning amaliy mashqlar bajarish maydoniga chiqadilar. Instruktor A. oʻquvchi B.ga yuk avtotransportini boshqarish uchun uning oldiga oʻtirishga va oʻquvchilar V. va G.larga ushbu yuk avtotransportining orqasiga oʻtirishga ruxsat beradi. Oʻquvchi B. yuk avtotransportini boshqarish malakasiga hali yetarlicha ega emas edi. Oʻsha kuni hammayoq muzlagan, bir kun oldin qor yoqqan edi. Yoʻlning muzlagani natijasida yuk avtotransporti muzda sirgʻanib agʻdarilib ketadi. Yuk avtotransporti orqasida oʻtirgan oʻquvchilardan biri G. vafot etadi (Surkhandarya Regional Court, 2024).

Jinoyat huquqida sababiy bogʻlanish muammosini hal etish va uni aniqlashda yuqoridagi zaruriy muhim qoidalarga qoʻshimcha ravishda yana toʻrtinchi qoidani ham keltirish lozim boʻladi. Ilmiy maqolamizda bu qoidani *sababiy bogʻlanishning oltin qoidasi* deb ataymiz. Bizning fikrimizcha, sababiyatning oltin qoidasidan foydalangan holda har qanday sababiy bogʻlanish yoki amaliyotchilar uchun eng qiyin hisoblangan sababiy bogʻlanish muammosini hal etish mumkin boʻladi.

Bitta mahallada yashovchi A. va B.lar oʻrtasida janjal chiqadi. Oʻzaro urish janjal vaqtida A. B.ning boshiga urib, B.ga tan jarohati yetkazadi. A. tomonidan yetkazilgan tan jarohati

tufayli B.ning bosh yumshoq toʻqimalari jarohat olgan. Mazkur tan jarohati B.ning miyasiga qon quyilishiga olib kelgan va B. voqea joyida vafot etgan. B.ning qilmishi jinoyat qonunining ehtiyotsizlik orqasida odam oʻldirish (JK 102-m.) bilan kvalifikatsiya qilingan va u ushbu jinoyatda aybli deb topilgan. Sud tibbiyot ekspertizasi xulosasiga koʻra, B.ning oʻlimiga olib kelgan miya qon quyilishining rivojlanishidagi hal qiluvchi jihat miya asosidagi arterial tomirlarining patologiyasi sabab boʻlgan. Yuqori instansiya sudi: "A. B.ning miya tomirlaridagi patologik oʻzgarishlar mavjudligini bilmagan va u B.ning yuziga qoʻli bilan urgan. A. B.ni urgan paytda B.ning oʻlimi kelib chiqishi mumkinligini bilmagan va bunga uning koʻzi ham yetmagan. Bunday oʻziga xos holatlarda A.ning harakati va undan kelib chiqadigan oqibatlar oʻrtasida sababiy bogʻliqlik mavjud emas. Bu holat yuzasidan jinoyat ishi tugatilishi lozim", – deb ta'kidlaydi (Surkhandarya Regional Court, 2025).

Xulosa

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, amaliyotda sababiy bogʻlanish muammosini hal etish, jinoyat huquqi nazariyasi va sud-tergov amaliyotini yaxshilash boʻyicha quyidagi qoidalar va prinsiplarning qoʻllanishi lozimligini taklif va tavsiyalar sifatida ilgari suramiz:

1) sodir qilingan ijtimoiy xavfli qilmish va jinoiy oqibat oʻziga xos tizimli ketma-ketlikda namoyon boʻladi. Bunda *qilmish albatta jinoiy oqibatdan oldin* sodir etiladi. Shuning uchun birinchi oʻrinda kelib chiqqan ijtimoiy xavfli oqibatni aniqlash eng toʻgʻri qadam boʻlib hisoblanadi;

2) *maxsus mantiqiy izolyatsiyalash* (yakkalab ajratib olish) qoidasini qoʻllash kerak. Bu qoidaga koʻra, shaxs jinoiy xulq-atvori va roʻy bergan oqibatni yakkalab, mantiqan maxsus ajratib olinishi lozim;

3) "oqibat-qilmish" tamoyilini ketma-ketlikda qoʻllash lozim. Bu tamoyilga koʻra, roʻy bergan oqibatdan qilmishga qarab boriladi;

4) sababiy bogʻlanishning oltin qoidasi boʻlgan *mantiqiy istisno va inkor* qoidasi qoʻllanishi lozim. Ushbu qoidaga koʻra, muayyan jinoiy qilmish – jinoiy oqibat keltirib chiqaradi va shundagina sababiy bogʻlanish mavjud boʻladi. Jumladan, jinoiy qilmish sodir boʻlmasa, ijtimoiy xavfli oqibat kelib chiqishi mumkin emas.

Jinoyat huquqida sababiy bogʻlanish nazariyalari, konsepsiyalar va yuqoridagi olimlarning ilmiy qarashlarini tahlil qilgan holda jinoyat-huquqiy ahamiyatga ega sababiy bogʻlanishning quyidagi belgilari va mezonlarini ilgari suramiz:

1*) jinoyat-huquqiy sababiy bogʻlanish belgilari:*

a) qilmish va oqibatning ijtimoiy xavfli hamda huquqqa xilofligi;

b) obyektivlik;

d) hodisalar oʻrtasidagi umumiy sababiy aloqaning qismi;

e) sabab-oqibat (sabab doim oqibatdan oldin kelishi);

f) zaruriy sababiy bogʻlanish.

2) jinoiy qilmish va undan kelib chiqqan ijtimoiy xavfli oqibat orasidagi sababiy bogʻlanish quyidagi mezonlar orqali aniqlanadi:

a) vaqt boʻyicha muvofiqlik;

b) qilmishning oqibatni keltirib chiqarish real imkoniyatiga egaligi;

d) qilmishning oqibatni keltirib chiqarish bosh va bevosita sababi (sharti) ekanligi;

e) oqibat har qanday boshqa qilmish emas, balki aynan sodir etilgan qilmish tufayli kelib chiqqanligi;

f) jinoiy qilmishsiz ijtimoiy xavfli oqibat vujudga kelmasligi (qilmish oqibat kelib chiqishining zaruriy sharti, ya'ni oqibat roʻy berishiga boshqa sabab emas, balki aynan sodir etilgan qilmish hal qiluvchi zaruriy shart ekanligi).

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/tsul.ccj.

Jinoiy xulq-atvordan iborat qilmish va ro‘y bergan ijtimoiy xavfli oqibat orasidagi sababiy bog‘lanishning quyidagi shakllarini ajratamiz. Shuningdek, ushbu sababiy bog‘lanishning shakllarini quyidagi formulalarda ifodalash mumkin:

a) faol xulq-atvor – faol oqibat (natija) (F-F). Masalan, o‘t qo‘yish orqali mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish. Aybdor faol harakat sodir etib, avtotransport vositasiga o‘t qo‘yishi natijasida u yonib ketadi;

b) faol xulq-atvor – nofaol oqibat (natija) (F-N). Sodir qilingan faol ijtimoiy xavfli harakat ba’zida ijtimoiy xavfli bo‘lgan faol yoki nofaol oqibatning ro‘y berishiga sabab bo‘ladi. Bunga soliq yoki yig‘imlarni to‘lashdan bo‘yin tovlashda soliq solinadigan obyektlarni kamaytirib ko‘rsatish yoki yashirish uchun hujjatlarni qalbakilashtirishni misol qilib keltirsa bo‘ladi. Hujjatlarni qalbakilashtirish – faol harakat. Uning oqibat esa nofaol (sust) hisoblanadi, ya’ni obyektlar uchun to‘lanishi lozim bo‘lgan soliq summasi to‘liq to‘lanmaydi. Ushbu oqibat (natija) ning nofaol (sust) ligi faol xulq-atvor tufayli davlatda pul paydo ham bo‘lmaydi, yo‘qolib ham ketmaydi, ijtimoiy foydali harakat hisoblangan soliq o‘z vaqtida to‘langanida faol ijtimoiy foydali oqibat (natija) (davlat byudjeti pul mablag‘ining ortishi) yuz bergan bo‘lar edi;

d) nofaol (passiv) xulq-atvor – faol (aktiv) natija (N-F). Unda shaxsning nofaol xulq-atvori (harakatsizlik) jinoyatning asosiy sabablardan biri bo‘ladi, atrof muhitdagi o‘zgarishlar ro‘y bergan oqibat (natija) sifatida baholanadi (masalan, temiryo‘lda poyezdlar yo‘nalishini o‘zgartirib turuvchi, ya’ni yo‘nalish boshqaruvchisining harakatsizligi oqibatida yo‘nalish o‘zgartirishsiz qoldirilishi natijasida ikkita poyezd bir-biriga to‘qnashuvida namoyon bo‘ladi);

e) nofaol xulq-atvor – nofaol oqibat (natija) (N-N), unda sodir etilgan harakatsizlik bilan atrof-muhitdagi obyektiv o‘zgarishlar. Sodir etilgan harakatsizlik va uning natijasida ro‘y bergan ijtimoiy xavfli oqibat orasida bevosita aniq sababiy bog‘lanish mavjud bo‘lmaydi. Shu sababli jinoyat huquqida nofaol xulq-atvor – nofaol oqibat to‘g‘risidagi ilmiy yondashuvda olimlar o‘rtasida ko‘plab munozaralar mavjud, ammo mazkur ilmiy yondashuvda sabab – shart-sharoitlar majmuida, sababiyat o‘zaro bog‘liqlikda vujudga keladi. JK bilan qo‘riqlanadigan obyekt tizimiga aloqador bo‘lsa, o‘sha shaxs javobgarlikka tortilishi lozim bo‘ladi. Masalan, suzishni bilmaydigan shaxsni suvga tushishga kim ko‘ndirgan bo‘lsa yoki suvda cho‘kayotgan odamlarni qutqarish majburiyati belgilangan kasb egasi o‘sha kuni navbatchi bo‘lsa, ularning JK bilan qo‘riqlanadigan ijtimoiy munosabatlar tizimiga aloqasi mavjud bo‘ladi (Conditio sine qua non – zaruriy shartsiz vaziyat yo‘q...).

Sababiy bog‘lanishni yuqoridagi to‘rtta shaklga ajratishga: sababiy bog‘lanish to‘g‘risidagi nazariyalar va konsepsiyalar; sababiy bog‘lanishni aniqlashda sababiyat zanjiri va shart-sharoitlar; sababiy bog‘lanishni aniqlashda mezon, prinsip va qoidalarni o‘rganish asos bo‘ldi.

REFERENCES

1. Abzalova, X. M. (2020). *Ugolovno-pravoye i kriminologicheskie aspekty borby s ubiystvami [Criminal-legal and criminological aspects of the fight against murders]* (Doctoral dissertation). Tashkent State University of Law.

2. Bykov, A. (1969). Ustanovlenie prichinnoy svyazi v praktike arbitrazha [Establishing a causal relationship in arbitration practice]. *Soviet Justice,* (8).

3. Dzhekebaev, U. S. (2001). *Osnovniy printsipiy ugolovnogo prava Respubliki Kazakhstan (sravnitelniy kommentariy k knige Dj. Fletchera i A.V. Naumova "Osnovniy kontseptsii sovremennogo ugolovnogo prava") [Basic principles of criminal law of the Republic of Kazakhstan (comparative commentary to the book by J. Fletcher and A.V. Naumov "Basic concepts of modern criminal law")].* Seven Statutes.

4. Esakov, G. A. (2016). Prichinnaya svyaz v slozhniykh situatsiyakh ugolovno-pravovaya nauka i sudebnaya praktika [Causality in complex situations: Criminal law and judicial practice]. *Law. Journal of the Higher School of Economics,* (1), 81–102.

5. Firkins, G. (2023). Rethinking causation in English criminal law. *The Journal of Criminal Law, 87*(1), 18–38. https://doi.org/10.1177/00220183231151918

6. Herring, J. (2025). Criminal law and the relational self: Rethinking conceptions of harm and responsibility in an interdependent world. *Tilburg Law Review, 30*(1), 1–18. https://doi.org/10.5334/tilr.443

7. Kabulov, R., Otajonov, A. A., & Sottiyev, I. A. (2012). *Jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish [Qualification of crimes].* Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan.

8. Kozachenko, I. Y., Kurchenko, V. N., & Zlochenko, Y. M. (2003). *Problemy prichinnoy svyazi v institutakh Obshey i Osobennoy chastey otechestvennogo ugolovnogo prava [Problems of causation in the institutions of the General and Special Parts of domestic criminal law]. Petersburg University Publ.*

9. Kudryavsev, V. N. (1960). *Obyektivnaya storona prestupleniya [The objective side of the crime].* Gosyurizdat.

10. Kuznetsova, N. F. (1984). *Problemy kriminologicheskoy determinatsii [Problems of criminological determination].* Moscow University Publ.

11. Lisoe, M. (1970). Prichinnaya svyaz po delam o prestupleniyakh dolzhnostniykh lits [Causal connection in cases of crimes committed by officials]. *Soviet Justice,* (19), 16.

12. Malinin, V. B. (2015). Teorii prichinnoy svyazi v ugolovnom prave [Theories of causation in criminal law*]. Legal Thought,* (6), 137–143.

13. Molchanov, D. M. (2016). *Aktualniy problemiy ugolovnogo prava [Current issues of criminal law].* Prospect.

14. Ochilov, X. (Ed.). (2020). *Jinoyat huquqi [Criminal law].* Adolat.

15. Otajonov, A. A. (2023). *Jinoyatda ishtirokchilik institutining jinoyat-huquqiy tartibga solinish [Criminal law regulation of the institution of participation in a crime].*TSUL Publ.

16. Reed, A., Bohlander, M., Simpson, B., & Adams, V. (Eds.). (2025). *Causation in criminal law: A research companion.* Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003492962

17. Rkhankov, A. Yu. (2021). Teoretiko-pravovoy analiz prichinnoy svyazi v sluzhebnoy xalatnosti [Theoretical and legal analysis of causality in official negligence]. *Economics, Sociology, Law,* (2), 109–114.

18. Rustambayev, M. X. (2018). *Oʻzbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi [Course of criminal law of the Republic of Uzbekistan]*. Military-Technical Institute of the National Guard of the Republic of Uzbekistan.

19. Soktoev, Z. B. (2014). *Prichinnost v ugolovnom prave: teoreticheskie i prikladnie problemiy [Causality in criminal law: theoretical and applied problems]* (Doctoral dissertation). Moscow State Legal Academy.

20. Soktoev, Z. B. (2017). *Teoretiko-metodologicheskie osnoviy prichinnosti v ugolovnom prave [Theoretical and methodological foundations of causality in criminal law]* (I. E. Zvecharovskiy, Ed.). UNITY-DANA.

21. Summers, A. (2018). Common-sense causation in the law. *Oxford Journal of Legal Studies, 38*(4), 793–821. https://doi.org/10.1093/ojls/gqy028

22. Surkhandarya Regional Court. (2024). *Materials from the Surkhandarya Regional Court archive: Case No. 1-1314-2402/122.* Surkhandarya Regional Court, Republic of Uzbekistan.

23. Surkhandarya Regional Court. (2025). *From the materials of the Surkhandarya Regional Court archive: Case No. 1-1117-2702/136.* Surkhandarya Regional Court, Republic of Uzbekistan.

24. Traynin, A. N. (1957). *Obchee uchenie o sostave prestupleniya [General doctrine of the elements of a crime].* Gosyurizdat.

25. Usmonaliyev, M., & Bakunov, P. (2010). *Jinoyat huquqi. [Criminal law].* Nasaf.

26. Witjens, E. (2014). Considering causation in criminal law. *The Journal of Criminal Law, 78*(2), 164–183. https://doi.org/10.1350/jcla.2014.78.2.909

27. Xasanov, T. X. (2019). *O‘g‘rilik uchun jinoiy javobgarlik va oldini olish [Criminal liability and prevention of theft]* (Doctoral dissertation). Tashkent State University of Law.

28. Xudaykulov, F. X. (2025). *Jinoyat huquqida sababiy bog‘lanish [Causation in criminal law]*. Impress Media.

29. Zdravomyslov, B. V. (Ed.). (2005). Ugolovnoe pravo Rossii. [Criminal Law of Russia]. Yurist.

KRIMINOLOGIYA

VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2026-yil 2-son

VOLUME 6 / ISSUE 2 / 2026

ISSUE DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.CCJ.6.2.